

מפגש מס' 10

דף למנחה

ספר במדבר ד'-ח'
בחירת הלויים ודחיית הבכורות

תוכן הפרקים שנלמדו השבוע

השבוע המשכנו ללמוד על ההכנות למסע במדבר

פרק ד' - פירוט עבודת הלויים לפי משפחות הלויים (קהת, גרשון ומררי)

פרק ה' - דיני הרחקה מן המחנה, אשם גזילות ואישה סוטה

פרק ו' - דיני נזיר וברכת כהנים

פרק ז' - חנוכת המשכן ומתנות הנשיאים

פרק ח' - הנפת הלויים לקראת העבודה בקודש

לימוד מעמיק

בחירת הלויים

כפי שראינו בשבוע שעבר, הלויים תופסים מקום חשוב, ונפרד משאר השבטים, בפרקים של המפקד וסידור המחנה. פרק ד' המתאר את עבודת הלויים הוא המשך ישיר של פרק ג' העוסק בבחירת הלויים. בשיעור זה נעסוק בבחירת הלויים ובמושג הבחירה במקרא בכלל.

חלק א': בחירת הלויים תמורת הבכורות

לפני שהכתוב מפרט את עבודת הלויים במשכן, הוא דואג "לשחרר" את הבכורות מעבודת הקודש, כך שהלויים מחליפים את הבכורות בעבודת המשכן:

במדבר ג', יא-יג: וידבר ה' אל-מֹשֶׁה לֵאמֹר. וְאַנִּי הִנֵּה לִקְחָתִי אֶת-הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תַּחַת כָּל-בְּכוֹר פֶּטֶר רֶחֶם מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם. כִּי לִי כָל-בְּכוֹר בְּיּוֹם הַבְּתֻרָה כָּל-בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם הִקְדַּשְׁתִּי לִי כָל-בְּכוֹר בְּיִשְׂרָאֵל מֵאָדָם עַד-בְּהֵמָה לִי יִהְיוּ אֲנִי ה'

התורה לא מציינת את הסיבה שבגינה הבכורות מוחלפים בלויים, אלא רק שיש לפדות את הבכורות (ואת בהמתם!) בלויים. ההסבר המוכר לשאלה זו מצוי בדברי רש"י:

רש"י שם, יג: ואני הנה לקחתי - ואני מהיכן זכיתי בהן? מתוך בני ישראל - שיהו ישראל שוכרין אותם לשירות שלי; על ידי הבכורות זכיתי בהם ולקחתי תמורתם, לפי שהיתה עבודה בבכורות, וכשחטאו בעגל נפסלו, והלויים שלא עבדו עבודה זרה נבחרו תחתיהם

לפי דברי רש"י, שמקורם בחז"ל, הבכורות היו ראויים לעבוד במשכן, אך בעקבות השתתפותם בחטא העגל, הם נפסלו לעבודה זו, בניגוד לשבט לוי שנאסף סביב משה לאחר קריאתו "מי לה' אלי", ולכן הוא ראוי לעבוד במשכן במקום הבכורות. פירוש זה אומץ בקרב הרבה מפרשני ימי הביניים (וגם בקרב פרשנים מודרניים), למרות שהתורה לא מציינת זאת כסיבה לפדיון הבכורות בלויים.

אחד הקשיים בפירוש זה קשור לסדר הפרשיות בספר שמות. כפי שכבר העיר רמב"ן (בפירושו לדברים י', ח-ט), בפרשת תצווה הכהנים ושבט לוי נזכרים כמשרתים בקודש עוד לפני חטא העגל. לדעת רמב"ן, הסדר בו כתובות הפרשיות בספר שמות הוא סדר כרונולוגי, ואם כן, הבחירה של שבט לוי איננה קשורה כלל לחטא העגל, אלא היתה עוד לפניו. אולם, לדעת רש"י, הפרשיות בספר שמות אינן מופיעות כסדרן הכרונולוגי, ולכן ניתן לומר שבחירת הלויים היתה אחרי חטא העגל למרות שהיא כתובה לפניו. יכוח פרשני זה בין רש"י לרמב"ן נוגע בשאלה העקרונית של "מוקדם ומאוחר" בתורה, ולא נרחיב על כך כאן.

כיוון פרשני אחר הוצע על ידי ר' יוסף בכור שור. לאחר שהוא מביא את הפירוש המופיע ברש"י, הוא מציע פירוש אחר:

ר' יוסף בכור שור שם, יג: ולפי הפשט נראה, שאותם שמשמשין במשכן אינם ראויין לנחלה, כדי שלא יתנו עסק, רק בעבודת הקדוש ברוך הוא, שיהו זריזין ומלומדין בה. ובכור נוטל פי שנים בנחלה (ראה דב' כא, יז), ולפיכך לקח הקדוש ברוך הוא לויים במקומן, וצוה שלא יתנו להם נחלה.

לטענת ר' יוסף בכור שור, מי שעוסק בעבודת הקודש לא יכול להתעסק בדברים אחרים, ולכן הלויים לא זכו לנחלה. מכיוון שבכורות מקבלים פי שניים בירושת הנחלה - עבודת הקודש לא שייכת להם, ולכן הלויים הם אלה שעובדים בקודש.

בכור שור מסביר שהמעבר של עבודת הקודש מהבכורות ללויים איננה בגלל פגם בבכורות, אלא להפך: מכיוון שמעמדם הוא בכיר, והם מקבלים נחלה כפולה, עליהם לוותר על עבודת הקודש. עבודת הקודש לא יכולה להיעשות על ידי הבכורות שמקבלים נחלה כפולה, מפני שהם עסוקים בנחלתם ולא פנויים להשקיע רק בעבודת הקודש.

שאלה לדיון מעמדו של הבכור

דחיית הבכורות מעלה את השאלה לגבי מעמדו של הבכור. האם הבכור ראוי ליתרון מסויים על פני אחיו? האם הוא נושא בתפקידים מסויימים במשפחה? האם עובדת לידתו ראשון גורמת לו להיות ראוי אף מתאים לתפקידים מסויימים? מתי יש לבחור בבכור, ומתי יש לדחות אותו מתפקיד?

חלק ב': מעמד הבכורות בתנ"ך

כדי לעסוק בסוגיית הבכור בתנ"ך, יש לחלק בין הסיפורים על דחיית בכורות לבין המצוות העוסקות בבכורות.

בסיפורים מקראיים רבים היחס לבכור הוא די שלילי. רוב הבכורות המוכרים לנו מסיפורי המקרא לא זוכים לתהילה גדולה. כך למשל קין הורג את הבל, ובסופו של דבר **משפחתו לא ממשיכה את האנושות**. ישמעאל, בנו בכורו של אברהם - **לא זוכה להיות יורשו**, והוא מסולק מבית אברהם. יעקב מצליח לרמות ולקבל את הבכורה ואת ברכת הבכור מאחיו הגדול עשיו, וכך **עשיו נדחק ויעקב זוכה להיקרא 'ישראל'** ולהפוך את ילדיו לשבטים שירכיבו את עם ישראל. **ראובן, בנו הבכור של יעקב, לא זוכה להיות שבט מרכזי בעם ישראל**, וכפי שספר דברי הימים מספר, ראובן איבד את הבכורה בעקבות חטאו: **"וַיִּבְנֵי רְאוּבֵן בְּכוֹר-יִשְׂרָאֵל כִּי הוּא הַבְּכוֹר וּבְחַלְלוֹ יַעֲזִיב אָבִיו נַתְּנָה בְּכֹרְתוֹ לְבִנֵי יוֹסֵף בֶּן-יִשְׂרָאֵל וְלֹא לְהַתִּיחֵשׁ לְבְּכֹרָה"** (דברי הימים א' ה', א).

העיון בסיפורים אלה מלמד, שפעמים רבות הבן הבכור איננו הופך להיות מנהיג המשפחה, ואף לא ממשיך הדרך, ודווקא הבן הצעיר מקבל את ההנהגה, למרות שיכולה להיות מחשבה שהבן הבכור ראוי להיות המנהיג והממשיך של האב.

שאלה למחשבה

מדוע הבכורות פעמים רבות אינם מתאימים להיות מנהיגים?

מצד שני התורה לא זונחת את מעמדו של הבכור לחלוטין. **דווקא במצוות התורה, הבכור זוכה למעמד גבוה.** למשל: במצוות פדיון פטר רחם ובאיסור להעדיף את בן האהובה על פני בן השנואה.

במצוות "פטר רחם": יש לפדות כל בכור, באדם ובהמה, מכיוון שהבכורות שייכים לה'. הנימוק המרכזי לפדיית הבכורות הוא לא טכני, אלא מהותי:

שמות י"ג, יד-טו: והיה כי-ישאלך בנך מחר לאמר מה-זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים. ויהי כי-הקשה פרעה לשלחנו ויהרג ה' כל-בכור בארץ מצרים מבקר אדם ועד-בכור בהמה על-בן אנוי זבח לה' כל-פטר רחם הזכרים וכל-בכור בני אפודה

המטרה של פדיית הבכורות היא זיכרון יציאת מצרים, כלומר לא רק עניין טכני של מעמד הבכור אלא גם עניין מהותי. בניגוד לכך, בחוק האוסר את העדפת בן האהובה הצעיר על פני בן השנואה הבכור, מעמד הבכור הוא טבעי וטכני לחלוטין, והכתוב אף מזכיר את "משפט הבכורה":

דברים כ"א, טו-יז: כי-תהיון לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה וילדו-לו בנים האהובה והשנואה והיה הבן הבכור לשנואה. והיה ביום הנחילו את-בניו את אשר-יהיה לו לא יוכל לבכר את-בן-האהובה על-פני בן-השנואה הבכור. כי את-הבכור בן-השנואה יכיר לתת לו פי שנים בכל אשר-ימצא לו כי-הוא ראשית אנו לו משפט הבכרה

משני החוקים האלה נשמע שלבכור יש מעמד גבוה משאר האחים במשפחה. את מעמדו מקבל הבכור באופן טבעי, כל בכור זכאי לירושה כפולה. בנוסף לכך, כל בכור הוא קדוש.

אם נסכם את הסקירה הקצרה שהעלנו כאן, **הבכור בתורה זוכה להכרה במעמדו הטבעי, כבכור בתוך המשפחה, אך לא "מקבל נקודות" כשהוא מנסה להיות מנהיג.** הבחירה של מי שימשיך את דרך אבותיו, כמנהיג, לא נקבעת על פי השאלה הטכנית, של סדר לידת הבנים, אלא על פי אמות מידה מהותיות. רק מי שראוי להיות מנהיג יבחר לכך. כך ניתן לקבל בחירה מהימנה ומשמעותית יותר לתפקיד ההנהגה.

זווית אישית

שאלה למחשבה פנימית

על פי אילו אמות מידה אנחנו בוחרים אנשים ל"תפקיד": בעבודה, במשפחה ובחברה? האם אנחנו מסתכלים במבט מהותי על אנשים, או אולי במבט טכני-מעמדי?

וה' יראה ללבב

אם נמשיך את הקו הזה נוכל להעלות הסבר מדוע הבכורות נדחו מלשרת בקודש. לבכור אין מעמד גבוה מבחינה מהותית משאר העם. המקרא יוצא נגד הרעיון של הבחירה באדם לתפקיד מסויים בגלל מעמדו בלבד ובלי בחינה של כישוריו: **"ויאמר ה' אל שמואל אל תבט אל מראהו ואל גבה קומתו כי מאסתיהו כי לא אשר יראה האדם כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב"** (שמ"א ט"ז, ז).

הבחירה בבכורות לשרת בקודש מנוגדת לתפיסה שהתורה מנסה לחנך אליה. התורה ולאחר מכן גם הנביאים מנסים להעביר את המסר שבבחירה של אדם למנהיג, אין לבחור על פי אמות מידה חיצוניות, מכיוון שהן לא מעידות דבר לגבי אופיו של אותו אדם.

ייתכן כי הבחירה בלויים קשורה לסיפור חטא העגל, אך לא משום שהבכורות חטאו, אלא מכיוון שהלויים הראו את היחס המיוחד שלהם לה': "וַיַּעֲמֹד מֹשֶׁה בְּשַׁעַר הַמִּחֲנֶה וַיֹּאמֶר מִי לֵה' אֵלַי וַיֶּאֱסְפוּ אֵלָיו כָּל בְּנֵי לֵוִי" (שמות ל"ב, כו). הבכורות נדחו מכיוון שהתורה באופן עקרוני דוחה בחירה על פי אמות מידה טכניות-מעמדיות, והלויים נבחרו כי הם הוכיחו שהם קרובים לה' ולקודש.

סיכום

בשיעור זה העלנו את השאלה מדוע הבכורות נדחו מלשרת בקודש, ומדוע נבחרו הלויים. בעקבות הסיפורים במקרא העוסקים בבכורות, ראינו שפעמים רבות הבכור איננו הופך למנהיג, ובכך מועבר מסר חשוב: **הבחירה לתפקיד הנהגתי משמעותי צריכה להיות מתוך התאמה לתפקיד ולא בשל מעמד טכני חיצוני כלשהו.** הלויים קיבלו את תפקיד השירות בקודש לאחר שהוכיחו שהם ראויים לו: הלויים התייצבו לצדו של משה בטיהור המחנה לאחר חטא העגל.

להרחבה

- [הרחבה בנושא בחירת הלויים](#)
- [הרב ד"ר תמיר גרנות - מפקד הלויים ובחירת הלויים](#)
- [הרב עזרא ביק - הלויים והבכורים](#)
- [הרב אמנון בזק - מעמדו של שבת לוי](#)
- [פרופ' יונתן גרוסמן - פקידת הלויים](#)
- [הרב אלחנן סמט - מפקדי הלויים ומספר הבכורות](#)

הקדמה לקראת השבוע הבא

בשבוע הבא נלמד על תחילתו של המסע מהר סיני לכיוון ארץ ישראל, ועל תלונות בני ישראל בדרך, ובראשן חטא המרגלים אשר גרם להתעכבות במדבר במשך 40 שנה.